

PREBIVALCI KOMENDE PO DRUŽINSKI KNJIGI PETRA PAVLA GLAVARJA

VIKTORIJAN DEMŠAR

Čudovito smiselno in sistematično urejeno je Peter Pavel Glavar napisal »družinsko knjigo« z naslovom: *Examen doctrinae christianae ab anno 1754—1760*. Pozneje je bil nalepljen napis: »Status animarum« za komendsko, tedaj številno župnijo s 3000 dušami. To knjigo, ki je edinstvena, je Glavar zapustil komendski župniji in slovenskemu narodu kot prvorazredni kulturni spomenik, ker je — kot se zdi — prva te vrste.

Prav ta knjiga nam odkriva sociološke razmere župnije Komenda v 18. stoletju. Pa tudi na druge slovenske, zlasti na gorenjske kraje, bi mogli mnogokaj obrniti.

Preden preidem k nadrobnejši razpravi, želim predstaviti to knjigo samo. Platnici (21 × 31,50 cm) z debelino 0,50 cm sta usnjena. Zgornja platnica je okusno dekorirana; usnjeni rob knjige ima 10 cm, na njej je vtisnjen napis, kot je že zgoraj povedano.

V knjigi so najprej Glavarjeva lastnoročno v slovenščini pisana in od njega sestavljena vprašanja in odgovori krščanskega nauka, in sicer: 20 vprašanj za »te maihne otroke« in 47 vprašanj za »te velike Ludi«.

Odgovore na ta vprašanja je Glavar vsako leto spraševal od hiše do hiše, kjer so po družinah ponavljali, kar so se prej v župni cerkvi naučili. Ob tej priložnosti je sprti sestavljal podatke o družinskih članih, kolikor je bilo potrebno dopolnjevati pravim matičnim knjigam. To delo ni bilo lahko, verdar ga je z veseljem opravljal, ker je bil prvi, ki si je takšno delo sistematično naložil in vpeljal, kar izpove tudi na prvi strani te knjige ob svojem priimku. Imel je res veliko skrb za svoje vernike, ki jih je vsestransko hotel dobro poznati.

Leta 1754 piše o tej svoji akciji komendatorju Testaferrati, kako ga zlasti otroci težko čakajo, da pride v njihovo hišo, kjer so se pač o vsem pogovorili, ker ga je kot župnika zanimalo pa tudi kot gospodarstvenika, ki je rad ljudem svetoval pri izboljšanju njihovega obdelovanja njiv itd.

Zbrane podatke je v vsaki hiši na grobo napisal, doma pa prepisal v knjigo, ki jo je razporedil po rubrikah, kakor sledi: Zgoraj v sredi je najprej označeno naselje, ob tem letnica vpisa. Ob levem robu številka prebivalcev tako, da prva črno pisana številka pomeni župljana naselja, pod to pa rdeča šte-

vilka pove zaporedno številko župljanov. Nato je »vulgo« imenovanje hiše, pod katero gosposčino hiša oziroma posestvo spada in kolikšno je posestvo. V isti vrsti kot številka je ime in priimek osebe: najprej staršev z izredno točnimi podatki obeh, nato starost, ločeno moške oziroma ženske osebe ali otroke, takoj nato ocena znanja in razne obrobne pripombe, ki so neprecenljive važnosti še danes za rodove, ki še živijo. Označen je tudi prejem velikonočne spovedi in obhajila v posebni rubriki. Med obrobnimi pripombami so zaznamki o poroki, smrti, odselitvi posameznih ljudi v druge kraje, vpoklic k vojakom, odhod v šole itd. Vse to dokazuje, da je Glavar dobro poznal svoje in važnejše družinske dogodke zapisoval v družinsko knjigo, kar vse danes odkriva sociološko stanje Komende in tudi širšega slovenskega obsega.

Obravnava te knjige bo obsegala v glavnem: a) prebivalce posameznih naselij, b) posestno stanje družin, c) podložnost hiš, d) dejavnost prebivalcev, e) služabništvo pri gosposčini in pri kmetih, f) inteligentnost prebivalcev, g) starostno življenjsko dobo, h) številčnost v družinah, i) družine, ki so z očetovim priimkom še danes ostale pri isti hiši oziroma še v ravni liniji obstajajo.

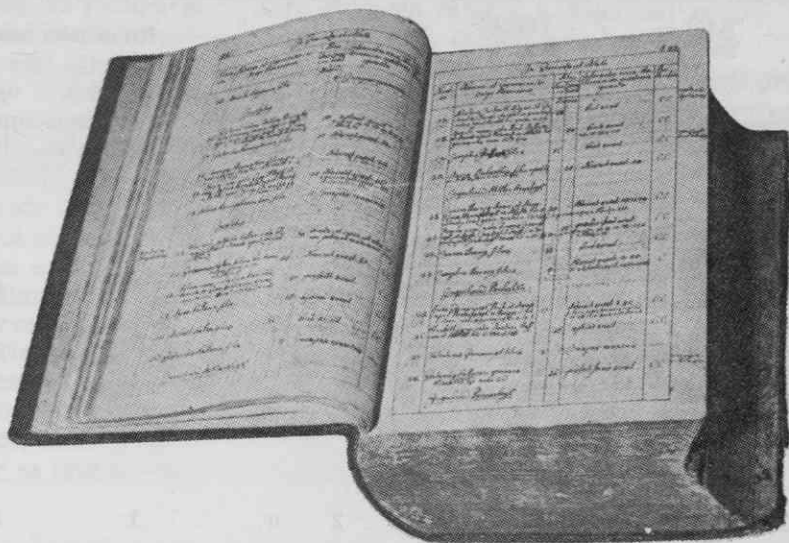
V župnijo Komendo sv. Petra na Gorenjskem so do jožefinske komasacije večjih župnij spadala naslednja naselja s številom duš iz l. 1754: najprej z 19 prebivalci Komenda, ki je obsegala samo graščino, cerkev, duhovniško hišo poleg cerkve in hišo za uslužbenstvo ter razna gospodarska poslopja.

Na podnožju komenskega hriba je bila Aplenca z 49 župljani. Njen podaljšek je bila Kaplja vas s 143 prebivalci (danes vsa tri naselja sestavljajo Komendo).

Vas Klanec je štela 297 ljudi. Del Zaloga, ki je bil leta 1256 priključen Komendi, je štel 37 prebivalcev (to so tri večje kmetije, ki še danes vztrajajo pri Komendi, češ, če so naši predniki čez 700 let spadali k sv. Petru, bomo še mi. To so ponovno s podpisom potrdili na izjavi, ki se s št. 352/62 hrani v župnijskem arhivu). Takratna (komendska) Dobrava je bila močno naselje s 105 prebivalci. Vas Podboršt (pod cerkvijo) je štela 124 ljudi, Gmajnica z Mlako pa 234 duš.

Prijetno ležeče naselje Gora je imelo 64 ljudi, Potok pa 59 prebivalcev, Breg 118, bližnje

Glavarjeva »družinska knjiga«, spisana v letih 1754 do 1760 (Foto Majhenič).

Našovče 148 župljanov. Vas Žeje 84 duš, Moste s 317 prebivalci, Suhadole z 236 ter Križ z 259 župljani so zaključili sedanji obseg komendske fare. Poleg naštetih vasi pa so spadale do Jožefa II. v Komendo še hribovske Tunjice z 245 prebivalci, dolinske Zapoge z Dorniki in Torovim s 315 ljudmi ter vas Pšata (sredi cerkljanske fare) s 119 župljani.

Po štetju vseh naselij je bilo leta 1754 pod Komendo 2972 duš, leto pozneje pa 2968 prebivalcev. Žal se te številke ne ujemajo z zaporednim številčnim Glavarjevim zaključkom v knjigi, ki znaša za 1754. leto 2979 duš. Čeprav ne gre za bistveno razliko, se vendar čudim, da je ta napaka napisana, ker je bil Glavar vsestransko vestno natančen. Sodim, da je bil preutrujen. Na utrujenost bi mogli sklepati, da se je zaradi nje zmotil; tako npr. pri rdečih zaporednih številkah manjkata številki 766 in 767. Pri številki 2700 je napisal prvotno 2600 namesto 2700 in tako štel zaporedoma do 2640 namesto 2740, kar je osebno tudi popravil. Zgodilo se je tudi, da je črno zaporedno številko dvakrat napisal isto (Pri Dobravi... št. 70, pri Križu pa št. 128).

Na območju sedanje komendske župnije je bilo tedaj 2293 duš, ostalih 679 pa je pripadalo Tunjicam, Zapogam in Pšati.

Vsekakor je bila Komenda do Jožefa II. številčno močna, ko se je gibalo število faranov okrog 3000, katerih življenjska raven je bila za naše pojme zelo skromna.

Velja omeniti, da je v zadnjih desetletjih nastalo večje zanimanje med Slovenci doma kot v tujini med izseljenci, ki bi radi vedeli, iz kakšnih hiš in razmer izhajajo njih davni predniki. Glavarjeva »družinska knjiga«

mного pojasni domačinom kot komendskim izseljencem. Iz knjige se točno vidi, koliko je bilo celih kmetij ali »gruntov«, koliko 1/2 in 2/3, koliko 1/3 in 1/4 in koliko hišarjev ali »bajtarjev« s kakšno njivo ali vrtičkom.

Celi gruntarji imajo povečini še posebne bajte za ostarele starše in razne tete ali strice ali pa tudi za stanovalce, ki so z delom odplačevali stanarino, čeprav so se verjetno ukvarjali še s kakim drugim poslom kot s pletenjem košev, izdelovanjem cekarjev itd. ter hodili kamorkoli v dnino.

Še po zadnji vojni je bilo videti ponekod posebne nasade vrb za pletenje. Sedaj tega ni več. V Podborštu, na Gmajnici in na Mlaki so bili večinoma lončarji, ki so živeli v neugodnih razmerah. Revne, večinoma lesene ali pol lesene pol zidane bajte s surovo opeko so bile kotišče raznih bolezni zlasti jetike, zakaj v »hiši« se je delalo, spalo in prav tam so bili vmes tudi bolniki. To je bil edini topli prostor v hiši tudi za sušenje lončarskih izdelkov.

Trdnejši posestniki so imeli zidane hiše iz kamna, ponekod tudi enonadstropne, ki so pa danes že daleč od prvotne oblike, nekatere pa tudi razpadajo. Spodnji hišni prostori so bili močno obokani, predvsem prostorne veže in kleti. V vežah se je tudi pozno jeseni in pozimi delalo (proso se je mēlo, pozneje tudi ličkala koruza itd.). Takšne veže in kleti so še tu in tam ohranjene (Pri »Pircu« na Potoku, pri »Drešarju« na Klancu, pri »Brezniku« na Križu, pri »Štrcinu« v Komendi). Pa naj govorijo iz vseh komendskih naselij nasednji številčni podatki:

Kraj — naselje	Velepo- sestvo	Kmetijsko posestvo								Opomba
		malteškega viteškega reda	1 1/2 kme- tije	Cela kme- tija	3/4 kme- tije	2/3 kme- tije	1/2 kme- tije	1/3 kme- tije	1/4 kme- tije	
Komenda sv. Petra										
Aplenca										11 Aplenca in Kaplja vas sta sedaj »Komenda«.
Kaplja vas		3	10			3				1
Klanec		1	7	1		9	3	4		21
Žalog (komendski del)			2			1				0
Dobrava (komendska)		1	3			2	1	2		10
Podboršt										22 2 hišarja z dvema hišama, ukvarjajo se z lončarstvom.
Gmajnica in Mlaka			2	0		1		1		32 2 celi kmetiji Remic z mlinom. — Večinoma lončarstvo.
Nasovče (Našovče)			2	1		8		6	6	
Breg			1	2		7	1	3	4	
Potok			2			4				1
Gora			3					3		4
Žeje			3			3			2	5
Moste			12			16			7	25
Suhadole			11			15				13
Križ	Auerspergovo graščinsko veleposestvo		2			9	5	2		15
Skupno		2	5	61	5	2	77	14	25	172

Vsako leto so morali gospodarji svojo, po urbarjih določeno dajatev oddajati svojim gosposčinam ali določenim ustanovam, ki so bile v bližini ali tudi oddaljene.

Omeniti hočem le najvažnejše, katerim so morali kmetje in hišarji vsako leto spolnjevati svoje obveznosti.

Graščine, ki so imele v komendski župniji svoje podložnike, so bile: Bogenšperk nad Litijo, Brdo pri Lukovici, Bistra pri Vrhniki, Černelo pri Kamniku, Jablje pri Mengšu, Križ pri Komendi, Smlednik in Komenda sama. Prav tako je imela nekaj podložnikov deželna oblast v Ljubljani.

Med samostani se naštevajo trije: samostani dominikank v Velesovem, klaris v Mekinjah in v Škofji Loki. Zastopane so bile tudi cerkvene ustanove kot stolni kapitelj v Ljubljani, posebej še ljubljanski škof in proštija v Radvljici. Omenjene so tudi domače cerkve v Komendi, Mostah, Suhadolah in v Zagah.

Pod komendsko gosposčino so kompaktno spadale vse hiše iz vasi Klanec in Podboršt, pod graščino na Križu pa vse hiše iz vasi Križ. Ostale hiše iz drugih vasi pa so bile podložne tej ali oni že zgoraj naštetih gosposčin.

Kakšne obveznosti so imeli ti podložniki do svojih gosposčin, bi bilo treba poiskati v zadnjih urbarjih.

Vsekakor pa so morali biti tedanji komendski farani delavni ljudje, da so mogli vse te obveznosti opravljati, svoje domove ohraniti in svoje družine preživiti.

Še pred drugo svetovno vojno so bili nekateri, ki niso bili izučeni v kaki obrti in podobno, srečni, če so bili uslužbeni pri kakem gospodarsko močnejšem kmetu z določenimi dolžnostmi: oskrbovati živino, biti voznik, sodelovati pri vseh poljskih in gozdnih delih. Tudi pastirje so imeli, če ni bilo domačih otrok. Brez takšne tuje delovne sile svoj čas ni bilo mogoče voditi večjega kmetskega gospodarstva, čeprav so že bili v uporabi nekateri stroji kot kosilnice s konjsko vprego, mlatilnice itd.

Koliko bolj pa je vsako večje kmetsko gospodarstvo potrebovalo pomožnih delovnih rok pred nekaj stoletji, ko je bilo treba še vse ročno obdelovati! Celo manjša posestva so potrebovala vsaj deklo ali pastirja, kar je razvidno iz Glavarjeve družinske knjige.

Iz prvega Glavarjevega testamenta 1753 je razvidno, kako skromno je bilo tedanje živ-

Križ: 2 pisarja (20 in 30 let), oskrbnik (62 let), vratar in ječar (46 let), kuharica (37 let), 2 dekli (19 in 21 let), kravar (18 let) in podkravar (16 let), vrtnar (52 let) in podvrtnar (19 let), svinjski pastir (53 let), kokošji pastir (55 let), ribič (64 let) in pasji pastir (19 let).

Vsi ti uslezbenci so bili večinoma iz bližnje okolice, iz Podboršta in Mlake itd., pisar Anton Layer pa iz Kranja itd.

V naslednjem navajam, koliko in kakšne starosti hlapce in dekcle, pastirje in pastirice pa tudi mlinarje so imele posamezne vasi pri večjih kmetih oziroma kmečkih hišah, kjer ni bilo otrok, domačih moči oziroma so bili otroci še majhni. Kjer pa je ostal pri hiši kak »stric«, je bil za hlapca, in kakšna »teta« za deklo. Do zadnjih moči je moral vsak delati za vsakdanji kruh.

Starejši in oslabei ljudje niso bili nikjer zaželeni, povsod so se jih nekako branili. In kolikokrat je moral ta ali oni zgaranec, ki je vse življenje trdo delal na kmetiji temu ali drugemu gospodarju, na starost hoditi od hiše do hiše prosit hrano in ležišče v kakem hlevu, kjer je bil navadno tudi kraj njegove smrti. Zato je zanimivo, da so kmetje želeli imeti le mlajše moči, kar bo naslednji seznam tudi pokazal:

Aplenca: 1 hlapec (23 let); Kaplja vas: 2 hlapca (16 in 20 let), 2 dekli (18 in 19 let), 1 pastir (13 let), 1 pastirica (13 let); Klanec: 4 hlapci (od 18 do 34 let), 5 dekel (od 15 do 30 let), 1 pastir (15 let); Zalog: 1 hlapec (22 let), 1 dekla (20 let), 1 pastir (13 let); Dobrava: 3 hlapci (od 16 do 24 let), 3 dekcle (od 16 do 17 let); Podboršt: 1 hlapec (23 let); Gmajnica: 2 dekli (20 let), 1 pastirica (16 let) in 1 mlinar (47 let); Mlaka: 1 dekla (26 let); Gora: 2 hlapca (18 in 23 let), 1 dekla (20 let), 1 pastir (14 let); Potok: 3 hlapci (od 15 do 27 let), 2 dekli (20 in 32 let); Breg: 5 hlapcev (od 20 do 30 let), 4 dekcle (od 20 do 21 let), 2 pastirici (8 in 15 let); Nasovče: 1 hlapec (17 let), 1 dekla (20 let), 1 pastir (16 let), 1 pastirica (17 let); Žeje: 2 hlapca (19 in 23 let), 5 dekel (od 18 do 25 let), 3 pastirji (od 13 do 16 let); Moste: 2 hlapca (20 in 30 let), 3 dekcle (od 17 do 25 let), 1 pastir (13 let); Suhadole: 9 hlapcev (od 18 do 30 let), 7 dekel (od 18 do 32 let), 2 pastirja (13 in 15 let), 1 pastirica (12 let).

Poleg gosposčin so imele hlapca oziroma deklo ali pastirja(-ico) naslednje hiše v naseljih: Aplenca: Kramar; Potok: Pirc, Kozu, Prjel; Kaplja vas: Ropret, Remic, Svetec, Ocepek; Klanec: Hanžek, Ofnar, Lenarč, Prostor, Mikel; Zalog: Kirn (v bajti je stanoval tedaj upokojeni župnik Janez Grošelj, star 70 let); Dobrava: Kosirnik; Podboršt: Čuk;

Gmajnica: Remčev mlin; Mlaka: Cokvar; Gora: Peter (Rejc), Kožel, Žimand; Breg: Zupanc (Špan), Mivc, Pergav, Milhar in Tomaževc; Nasovče: Lavriha, Mihevov, Oborh; Žeje: Hočevan, Gašper, Boštek, Vrhovnik in Kancilja; Suhadole: Letnar, Maren, Kancilja, Povudnik, Žebovec, Ramuš, Slivar, Rožman, Kodre in Sršen; Križ: Vavptov Jur, Tilka, Andreas, Pavlek, Breznik.

Tako je tedaj služilo na kmetijah 36 hlapcev v starosti od 15 do 36 let, največ jih je bilo med 20. in 30. letom. Dékel je služilo 37 v starosti od 15. do 32. leta, 11 pastirjev od 13 do 16 let starosti in 7 pastiric v starosti od 8 do 16 let.

Starost teh zaposlenih hlapcev kaže, da starejšega, že izčrpanega človeka nihče ni več obdržal pri hiši, če se ni oženil. Podobno je bilo z deklami, če se niso poročile. Tako je tolikrat tem oslabljenim ljudem ostalo edino še — beračenje, če jim ni bilo že v kraju določeno dobivati hrano zdaj pri tej zdaj pri drugi hiši. Iz najrevnejših družin so šli že kmalu služiti najprej za pastirja oziroma pastirico, ki pa ju navadno pred 13. letom še niso hoteli sprejemati v »službo«, ki je zahtevala že svojevrstno odgovornost in tudi nekaj več moči.

Glavar je dobro poznal bedo in revščino mnogih župljanov. Ker je tudi sam v svoji mladosti doživljal težo revščine, je na razne načine izražal sočutje do pomoči potrebnih, kar dokazuje že njegova prva oporoka iz leta 1752, ko določa, naj se na dan njegovega pogreba, na 3. in 7. ter 30. dan razdeli najpotrebnejšim vsakokrat po 30 forintov, rednim beračem pa 20 forintov. Vsak uslužbenec iz njegove hišne družine naj dobi po 2 forinta, obveščevalec pogreba pa 3 forinte in hrano. Na dan pogreba naj se posameznim najpotrebnejšim družinam v fari podari hlebec kruha in vrč vina. Kako cenjen je bil tedaj kos kruha!

Iz oporoke leta 1761 pa je razvidno, da so bili kmetje pogosto več ali manj zadolženi bodisi zaradi slabe letine bodisi zaradi bolezni in podobnega. Kot podložniki večkrat niso mogli oddati svojih obveznosti kot desetine ali pa prispevek za vzdrževanje cest oziroma poljskih potov, niti niso mogli takoj plačati vino, ki ga je graščinska vprega dovažala z Vipavskega ali iz tržaške okolice, kamor so od tod vozili oves in med itd.

Med dolgovi kmetov se v oporoki omenjajo tudi zaostale takse za poročne listine, popravilo potov, za pijačo ob porokah ali pogrebih. Med dolžniki so vpisani poleg domačih tudi kmetje iz okolice kot npr. iz Luž in Police, Šenturške gore in Jarš itd. Teh dolgovi jim

Glavarjev podpiranec dr. Anton pl. Remic, dvorni advokat na Dunaju. Pri »Kramarju« na Klanecu je pri 7-letni hčerki povedano: »Jasno odgovarja in najpopolneje na vsa vprašanja za odrasle«. Posebno oceno je 1754 (in tudi v naslednjih letih) dobil 23-letni Jurij Lenčik iz Mlake (vulgo Marinkin): »omnium parochianorum eruditissimus« (od vseh faranov zna najtrdnjše). So pa tudi ocene: »trmast« in »pozneje se je naučil«, če tega ali onega ni znal. Samo enkrat omenja lenobo, kar je zelo značilno.

Ob takih priložnostih je Glavar doživljal tudi splošno človeške slabosti, značilne za tisto dobo, ko še ni bilo obveznega šolanja, kot npr.: da je Lenarčeva Jera iz Kaplje vasi ušla pred izpraševanjem. Podobnih pripomb je še nekaj vpisanih. Znal pa je vsakega nekako opravičiti, kot npr.: na str. 138 iz leta 1758 omenja 13-letnega pastirja, da je »zelo malo znal, ker je šele prišel v župnijo«.

Poleg že zgoraj omenjenih ocen so bile pri mnogih župljanih vpisane res izredne ocene, kot npr.: »optime et exacte« (najboljše in natančno), »praeclarissime« (najjasnejše), »super eminenter« (nad odlično), »quam optime« (kar najboljše) in še in še različnih pozitivnih in ne najboljših ocen kot: »quam nihil scivit« (skoraj nič ni znal). Toda slednja ocena je zelo redka.

Gotovo pa je Glavar 1759 za 30-letnega Antona iz Klanca z bolečim srcem vpisal, da je bil zaradi krvoskrunstva poslan v vojsko, za katero je morala vsaka gosposčina oskrbeti določeno število vojakov. Navadno so bili poslani mlajši. Zgornja opomba kaže, da ljudje niso tedaj bili posebno navdušeni za vojaško službo. Vpisano pa je, da je celotna slika ljudskega življenja prikazana.

S to svojo natančno dejavnostjo je Glavar poleg svojega osrednjega namena, naj bi njegovi farani vsaj glavne verskomoralne nauke poznali, hotel posredno vzgajati, naj bi znali poleg ročnega dela ceniti tudi duševno delo in svoje duševne sposobnosti izoblikovati. Zato je gojil največjo ljubezen do čim večje izobrazbe zlasti pri zelo nadarjenih in večkrat zelo revnih dečkih. Prav za takšne je ustanovil 1760 v Komendi posebno šolo z internatom. (Glej Vikt. Demšar, »Nova pot«, 1956). Hoté ali nehoté je s tem spraševanjem vzgajal ljudi v čutu dolžnosti in reda.

Vse Glavarjeve ocene in pripombe dokazujejo zdravo duševno stanje tedanjih Komendčanov in na splošno slovenskega človeka, o katerem je nedolgo za Glavarjem zapel tudi Valentin Vodnik v »Zadovoljnem Kranjcu«, da mu je »glava na štilu vsajena, lastnost mu ne manjka nobena«.

Zanimivo velja vedeti, koliko od 2291 komendskih faranov je 1754 dočakalo starostna leta od 50. leta dalje.

Od 50. do 60. leta starosti je bilo moških 87, žensk 82

Od 60. do 70. leta starosti je bilo moških 54, žensk 36.

Od 70. do 80. leta starosti je bilo moških 21, žensk 14.

Od 80. do največ 83. leta starosti je bilo moških 7, žensk 2.

Ugotovitev, da je več moških kot žensk doseglo starost, more le to povedati, da so tedaj ženske mnogo več trpele kot moški, kot npr. z vsakdanjimi hišnimi opravili v »črnih« kuhinjah, kjer je bil stalno več ali manj hud prepah od vseh strani. Ta je povzročal razna obolenja na pljučih in ledvicah. Pa tudi večkrat pomanjkanje najpotrebnejše hrane, zlasti kruha, teža materinstva itd. Tako je v tem letu »delalo« starost le 134 žensk poleg 169 moških, torej 35 žensk manj. (Glavar omenja pri ženskah nekaj vzrokov za zgodnejšo smrt: lunatica na str. 72 iz leta 1754 in apopleptica. Pri moških pa slučaj: phreneticus na str. 86 iz leta 1757).

Nikakor ne smemo prezreti številnosti v tedanjih družinah, koliko otrok so poprečno družine štele. Družinsko poprečje so 3 oziroma 4 otroci. Redke so družine s 5 ali več otroki, le ena družina jih šteje 6.

Malo zakoncev je bilo mlajših, poročali so se v resni dozorelosti. Starši so do skrajne meje držali posestvo v svojih rokah. Navadno so šele tedaj dali vajeti iz rok, če so popolnoma oslabili ali tedaj, če ni bilo pri hiši nobenega »strica« ali »tete«, ki bi nadomeščala starše, kar pa je bilo gotovo zelo redkokdaj. Če so pa starši zgodaj umrli, se je pač moral navadno najstarejši sin, oziroma hči, poročiti tudi že pri 20 letih. To pa je prineslo drugim otrokom nove življenjske težave. Najprej to, da so morali iti zgodaj od doma služiti.

Tudi starost zakoncev je zelo različna. Navadno je žena 10, pa tudi do 20 let mlajša od moža. Največ zakonov, vpisanih leta 1754, je bilo po starosti mož preko 50 let, starost žena pa od 34 do 47 let, ki so še morale skrbeti za majhne otroke.

Na večjem posestvu se je 50-letni sin poročil z 19 let mlajšo nevesto.

V poprečju bi po letnicah bila slika takale:

Mož 56 let — žena 37 let, mož 50 — žena 39 let (imela 2 otroke), mož 60 — žena 41 let; mož 76 — žena 52, mož 57 — žena 47 let,

mož 62 — žena 42. Le redki zakonci so imeli isto starost.

Prav je, da omenim tudi družine, ki so še danes od začetka 18. stol. v isti hiši s prvotnim družinskim priimkom. Redke so, zato bolj zanimive. Navedem le zakonce iz leta 1754:

Na Klancu:

a) 1/2 posestnik vulgo »Jurjovec«: Osvald Lah, star 40 let in Uršula Cvirn, stara 35 let.

b) celo posestvo »Lenarč«: 46-letni Osvald Lah in 27-letna Mana Zadergal.

Na Dobravi:

a) 1/3 posestnik »Korbar«: 35-letni Miha Korbar in 35-letna Magdalena Habjan.

b) celi posestnik »Kosirnik«: 20-letni Jernej Kosirnik in 20-letna Lucija Čebul.

V Podborštu:

a) hišar »Zimahar«: Primož Stele, 48 let star in 40-letna Marija Zorman.

b) hišar »Markec«: 42-letni Vid Pirnat in 28-letna Neža Hafner,

c) hišar »Škle«: 52-letni Lovrenc Stele in 30-letna Eva Lukanc.

Na Mlaki: hišar »Jernejc«: 25-letni Gašper Ravnikar in 25-letna Marjeta Štebe.

V Kaplji vasi: celo posestvo »Malenšek«: 53-letni Osvald Zadergal in 51-letna Neža Kern.

Na Potoku: celo posestvo »Pirc«: 42-letni Nikolaj Čebul in 23-letna Marija Jenko.

Na Bregu:

a) 1/2 posestva »Mivc«: 31-letni Luka Jenko in 31-letna Helena Fajon,

b) 1/2 posestva »Ropret«: 38-letni Luka Kern in 35-letna Uršula Mlinar (sedaj Zofija Kern, poročena Lipovšek).

V Nasovčah:

a) 1/4 posestva »Lipar«: 42-letni Jernej Maleš in 42-letna Magdalena Pirnat,

b) 1/4 posestva »Babič«: 47-letni Egidij Lap in 60-letna Helena Zupan (sedaj Ana Lap, poročena Pirc).

V Žejah:

a) celo posestvo »Ferjan«: 40-letni Jurij Lap in 35-letna Katarina Zorman,

b) celo posestvo »Hočevan«: 34-letni Gašper Hočevan in 29-letna Marija Kancilija,

c) celo posestvo »Boštek«: 56-letni Gregor Štebe in 34-letna Marta Hembšak.

V Mostah:

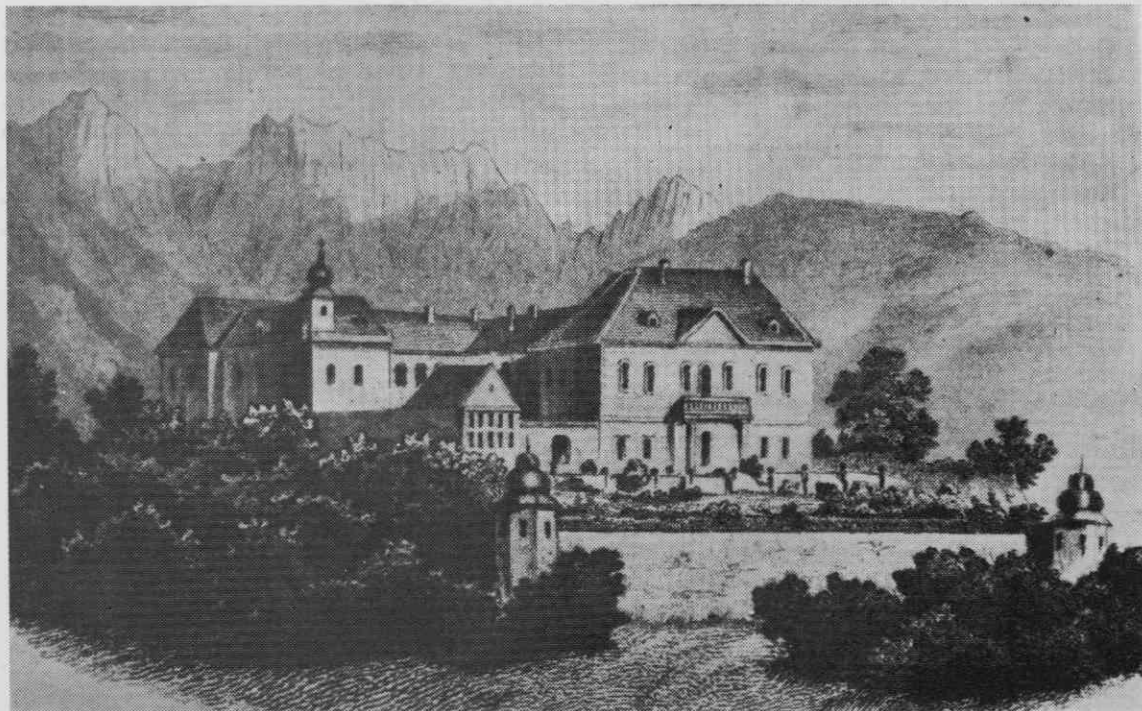
a) hišar »Kovterc«: 40-letni Tomaž Kovterc in 30-letna Marija Vipavc.

b) celo posestvo »Sivc«: 40-letni Osvald Sivec in 36-letna Marija Kancilija.

c) 1/2 posestva »Micnek«: 52-letni Jernej Obrulk in 35-letna Neža Lah.

V Suhadolah:

a) celo posestvo »Povudnik«: 46-letni Matija Bergant in 37-letna Neža Štupar,

Graščina na Križu, požgana v drugi svetovni vojni (Foto Majhenič).

b) 1/2 posestva »Pirnat«: 24-letni Janez Pirnat in 22-letna Marija Plevel,

c) celo posestvo »Maren«: 45-letni Jakob Marin in 30-letna Marija Ramuš,

d) celo posestvo »Ramuš«: 35-letni Urban Ramuš in 32-letna Uršula Grošelj.

Na Križu:

a) 1/3 posestva »Pavlek« — Povelká: 38-letni Aleš Grintal in 38-letna Helena Grintal,

b) hišar »Fajmošter«: 60-letni Luka Lukanc in 52-letna Marija Grintal.

Samo 24 družin se je po ravni liniji očetovega priimka do danes ohranilo v hišah tudi z istim družinskim nazivom kot leta 1754. Pri dveh hišah pa sta v ravni liniji do danes hčerki, ki sta prevzeli domačijo in se poročili ter tako spremenili družinski priimek. Zares skrivnostna je nit življenja!

Cele vrste priimkov, ki so leta 1754 in še dolga desetletja potem bili pri raznih večjih ali manjših domačijah, danes sploh ni več na območju komendske župnije. Ti priimki so večinoma čisto slovenskega izvora. Navedem jih kar po vaseh, kjer so bili, a jih danes ni več.

Komenda: Senožčnik, Jemec, Zagoričnik.

Klanec: Fajon, Brankovič, Zavrl, Gradišek, Čujež, Kušar.

Dobrava: Juras, Kunstl, Hvalé.

Podboršt: Savinšek.

Gmajnica: Zupan, Lenček.

Mlaka: Frača.

Gora: Jakól, Tomelli (Tomelj).

Aplenica: Ćabič, Knapič, Stamicar.

Kaplja vas: Vodnik, Bidovec, Auman, Glas, Kalinšek, Zakovnik.

Breg: Lampert, Lamšek, Bališ.

Nasovče: Šuštar, Ajdovec, Trebar, Obórh, Mirt.

Žeje: Knific.

Moste: Pèr, Cerar, Korant, Bogataj, Bobič, Vinograšek, Podbregar, Gams, Robida, Oman, Koren.

Suhadole: Zupanc, Hostnik, Sešek, Podpeškar, Burjovec, Rožič.

Križ: Ježek, Breznik, Kocijan, Puncak, Urlišek, Prešern, Kugel in Grošan.

Spomin na nekdanji družinski priimek pa je ta pri nekaterih hišah v »vulgo« poimenovanju hiše, kakor sledi:

Na Mlaki: Frača. — V Nasovčah: Oborh in Mirt. — V Mostah: Korant in Cerar. — V Suhadolah: Hostnik in Burjovec. — Na Križu: Breznik.

Morda bi mogel kdo reči: Čemu to suhoparno naštevande raznih priimkov? K temu me je napotila skušnja, ko so tu ali tam nekateri iskali izvor svojega rodu in ga tudi našli prav na podlagi družinskega priimka v tej župniji, čeprav ga danes ni več zaslediti. Tu so določen čas bivali, pa so se odselili drugam ali pa izumrli, kar se je moglo ugotoviti na podlagi poznejših družinskih knjig — statusov animarum. To ima svoj pomen.

Prav tako imajo tudi krajevni nazivi svojo slovensko podlago, ki karakterizira to ali ono naselje na pojožefinskem območju komendske župnije, ki sedaj vedno bolj narašča in se širi.

Prikazani podatki o socialnem stanju prebivalcev so bistveno veljali notri v leto 1848, ko se je izbojevala zemljiška odveza in notri do 1852, ko se je pričela redna vsakdanja ljudska šola v Komendi in do začetkov združništva v naši deželi, ki jo je gospodarsko vedno bolj osamosvajalo.

Na svoj način velja, da je (historia-magistra) zgodovina — učiteljica tudi v sedanjem času.

SEZNAM KMETIJ IN HIŠARJEV PO »VULGO« IMENIH

KOMENDA sv. Petra, veleposestvo malteškega viteškega reda.

APLENCA:	Hišarji-
	Peklenski Jaka
	Kurjek
	Kramar
	Bališ
	Podrekar (Kočijaš)
	Stremel
	Glavarjev beneficij
	Zetek
	Vampek
	Petek
	Mlin pod cerkvijo

KAPLJA VAS: Cela kmetija:	$\frac{1}{2}$ kmetije:	$1\frac{1}{2}$ kmetije:	Hišar:
Vodnik Ropret Pušavica Jakec Ropretov mlin Malenšek Koritenca Svetic Lenarč Remic	Ocepik Arovc (Mežnar) Kovač	Kropar V Zidajn Zadergal	Dernovšek

NB: Vsa tri naselja so danes pod imenom: K o m e n d a. Vse kapelske cele kmetije imajo še svoje bajte z gostači. Danes ni več kmetij: Koritenca, Lenarč, Dernovšek, Ocepik, Ropretov mlin in Vodnik, od katerega je še samo hiša z vrtom. Od aplenških hišarjev pa je danes samo še Glavarjev beneficij in Kramar. Vse druge bajte so podrte in z novimi naseljenci pozidane. V novi obliki je danes »Vampek« pa tudi »Mlin pod cerkvijo«.

KLANEC:	$1\frac{1}{2}$ kmetije:	Cela kmetija:	$\frac{1}{2}$ kmetije	$\frac{1}{3}$ kmetije	Hišarji:
	Drešar	Hanžék Hofnar Lenarč Prostar Mikel Gmajnar Mlinar	Jurjovc Nemec Tomc Frenkula Štupar Boštečev Mavc Butalč Klemenca	Jurca Kuplenk Francetov	Bedenik Koftan Hribec Pirnat Jurga Urbanca Kočijaž Bajde Čuješ Muzel Bernjus Vovk Fertel Brenčur Kadunc Kramar Pridgar Alenčnik Nagou Lipar Krail
		$\frac{3}{4}$ kmetije Meršev z mlinom		$\frac{1}{4}$ kmetije: Peterlin Slanovc Kramar Peterká	

NB: Danes ne obstajajo več hišni nazivi: Meršev, Mikel, Prostar, Frenkula, Jurca, Bedenik, Pirnat, Jurga, Urbanca, Bajde, Čuješ, Alenčnik, Nagou, Lipar in Krail.

ZALOG:	Cela kmetija:	$\frac{1}{2}$ kmetije:
	Žlebir Kné(č)	Kirn (mlin)

DOBRAVA:	Cela kmetija:	$\frac{1}{2}$ kmetije:	$\frac{2}{3}$ kmetije:	Hišarji:
	Slanovc Prosen Kosirnik	Matijevc	Vrtačnik Korbar	Majer Hvale (blizu Ocepkov) Luknar Žgajnar Kolpet (pred Žgajnarjem) Andriján Dovče (pod Prosenom) Zajc Klemše Miha
	1 in $\frac{1}{2}$ kmetije: Borštnar		$\frac{1}{3}$ kmetije: Vrtačnik (Jaka) Brezar	

NB: Danes ne obstajajo več: Majer, Hvale, Kolpet, Luknar, Dovče, Zajc, Klemše in Miha.

PODBORŠT je obstajal iz samih hišarjev:

Zimahar, Kermec, Tobias, Mivc, Čuk (z dvema hišama), Jurček, Stele (Šklé), Drolka, Ahec, Arjovc, Miklavž, Klobovs, Markec, Bendovc, Grogar, Kovčik, Jernejc, Žgajnar, Grabnar, Tilka, Gregorc, Hančika.
Danes ni več priimkov: Miklavž, Drolka, Klobovs, Žgajnar, Tilka, Grogar in Hančika.

GMAJNICA in MLAKA: Dve celi kmetiji z mlinom Jakob Remic.

$\frac{1}{2}$ kmetije:

$\frac{1}{4}$ kmetije:

Kašper Remic

Truden

Vsi ostali so bili hišarji, ki so se ukvarjali predvsem z lončarstvom: Truden (Pauer), Keklov Anže, Pauleška, Primožek, Boštjan, Natič, Ropret, Križel, Urban, Arov, Adamič, Arjov, Miklavžek, Močnek, Brezar, Lukeč, Marinkin, Baznek (Brecelj), Lečnik, Matijov (oslék), Rihtar, Bevc, Cokvar, Bremšak, Petrovc, Petek, Jernejc, Vrbanovc, Bukounik, Rojc, Frača, Na Ravnem.

Danes ne obstajajo več: Keklov, Pauleška, Primožek, Natič, Ropret, Adamič, Baznek, Matijov, Bevc, Truden, Rihtar in Lukeč.

GORA:

Cela kmetija:

$\frac{1}{3}$ kmetije:

Hišarji:

Boštar
Kožel
Žimand

Primec
Jež
Rejc (Peter)

Rakušek
Brecelj (svojčas $\frac{2}{3}$)
Hvade
Matevž

Danes ni več primerov: Rejc, Matevž, Peter in Hvade.

POTOK:

Cela kmetija:

$\frac{1}{2}$ kmetije:

Hišar:

Pirc
Kozu

Peterca
Prejel
Adamič
Verben

Lah

NB: Danes ni več Peterca.

BREG:

Cela kmetija:

$\frac{1}{2}$ kmetije:

$\frac{3}{4}$ kmetije:

$\frac{1}{4}$ kmetije:

Hišarji:

Zupan (Špan)

Sitar
Pirc
Pažbar
Pergáv
Mivc
Remka
Ropret

Milhar
Tomaževc

$\frac{1}{3}$ kmetije:

Klemenc

Blejc
Belehar
Lamšek

Flosman
Kočižaj
Gbanc
Posoda

Danes ne obstajajo več Lamšek, Remka. Flosman je današnji Zorman, ki je l. 1754 pri hiši $\frac{1}{24}$ kmetije, prav tako Kočižaj, ki ga ni več. Gbanc pa je imel $\frac{1}{12}$ kmetije.

NASOVČE:

Cela kmetija:

$\frac{1}{2}$ kmetije:

$\frac{3}{4}$ kmetije:

$\frac{1}{4}$ kmetije:

Hišarji:

Kozu
Oborh

Boštinka (Drešar) Mirt
Ravnikar
Slanovc
Birt
Žimand
Mihevov
Anderl
Romar

Lipar
Lavriha
Franciz
Adamov
Babič
Žužem

Kralj
Blažek
Kovač
Miha
Kosanc
Zauber

Priimkov Boštinka, Anderl, Romar, Ravnikar, Mihevov, Lauriha, Miha in Zauber danes ni več

ZEJE:

Cela kmetija:

$\frac{1}{2}$ kmetije:

$\frac{1}{4}$ kmetije:

Hišarji:

Ferjan
Hočevan
Bošték

Kancilja
Gašper
Ipavc

Kolar
Lukanc

Plajbez
Remček
Remčkov Andrej
Biček
Verhounik

Danes ni več priimkov Plajbez, Kancilja, Kolar, Lukanc in Biček.

MOSTE:	Cela kmetija:	1/2 kmetije:	1/4 kmetije:	Hišarji:
	Sivec	Žerove	Muzel	Podecin (Pocin)
	Bartel	Šunkar	Vipave (Kovač)	Juraj
	Kovar	Maler	Klobovs	Mlakar
	Papež (Zupan)	Ciapič	Kurant	Kilar (Žitnik)
	Knifec	Flegar	Smole	Kolar
	Lukanc	Bobnar	Rajove	Kobasar
	Krznar	Micnek	Kovček	Čuk
	Bidove	Glajc		Jurgel
	Ropret (Kuhar)	Glajka		Kotnik
	Pipan	Germounik		Lorenc
	Rozman (Plevnik)	Tof-Cirar		Marka
	Kuhar	Tofa		Kokal
		Ķepic		Bevc
		Jurka		Mujove
		Jurček (Kurant)		Pavlin
		Biček		Bremšak
				Korošec
				Parte
				Grilc
				Lukec (Kierna)
				Gosposki kovač
				Kovterc
				Alenčica
				Bartl (mlin)
				Boltouc

Nič več ne obstajajo priimki: Papež, Knifec, Lukanc, Bidove, Ropret, Maler, Ciapič, Glajka, Glajc, Juraj, Kilar, Kobasar, Jurgel, Lorenc, Marka, Kokal, Bevc, Parte, Lukec, Boltouc, Alenčica in Gosposki kovač. Glajka je za Mujovcem, Glajc je današnji Peterlin-Orvov.

SUHADOLE:	Cela kmetija:	1/2 kmetije:	Hišarji:
	Seršen	Urbanc	Za cerkvijo
	Koncilja	Ulčar	Keržov
	Povudnik	Bezel	Rojc
	Marén	Grižlej	Žnidar
	Vidic (Dane)	Pernat	Kancilja
	Žebove	Letnar	Anka
	Verbanka	Martinc	Smrečje mlin
	Ramuš	Bošték	Suštar
	Slivar	Hostnik	Burjove
	Rožman	Bališ	Kodrež
	Kodré	Adam	Mirt mlin
		Zerounik	Urbanc
		Gmajnar	Štebe mlin
		Rožič	
		Jurček	

V Suhadolah danes ni več teh hišnih nazivov: Vidic, Verbanka, Martinc, Adam, Rožič, Gmajner, Štebe mlin, Mirt, Rojc.

KRIŽ: Veleposestvo: Aurspergova graščina

	Cela kmetija:	1/2 kmetije:	1/3 kmetije:	1/4 kmetije:	Hišarji:
	Košir	Vavptov Jaka	Pocin	Blažove	Martinak
	Breznik	Tilka	Vavptov Jože	Pipan	Čuber
		Frača	Vavptov Luka		Hrovat
		Knifec	Pavlek (Povelká)		Andreas
		Boltač	Grintal		Pri farju
		Hace			Fajmošter
		Matijon			Kravar
		Jurček			Jakelč
		Trelc			Boštenjak
					Reginež
					Štantar
					Soldat
					Marka
					Slivar
					Stara kajža

Danes ni več nazivov: Frača, Knifec, Hace, Matijon, Jurček, Pri farju, Kravar, Marka, Štantar, Pipan, Blažouc, Vavptov Jože, Luka in Juri, obstaja samo še Vavptov.

OPOMBE

1. Glavarjeva družinska knjiga 1754—1760. — 2. Glavarjeva oporoka 1752 s kodicilom 1760.